

Jeseninin lyriikan käännöksistä

Sergei Jesenin (1895–1925), Venäjän talonpoikaisrunoilijoiden joukkoon luokiteltu (Der Literatur Brockhaus) lyyrikko, oli jo eläessään kotimaansa suuren yleisön suosikki: „Kein Dichter des 20. Jh.s war beim russischen Massenpublikum so beliebt wie der aus einem Dorf bei Rjazan’ stammende Sergej Esenin. Diese Popularität war nicht nur der Sangbarkeit seiner Texte, sondern auch der skandalumwitterten Biographie des Dichters zuzuschreiben, der sich 1925 nach jahrelangem Alkoholmissbrauch in einem Leningrader Hotel spektakulär das Leben nahm. Sein Freitod machte ihn bei bäuerlichen und jungen Lesern zur Kultfigur.” (Guski 2002a: 299.) Hänen itsemurhansa aiheutti Neuvostoliiton nuorisossa (Komsomol-nuorisossa!) samanlaisen itsemurha-aallon kuin Saksassa aikoinaan Goethen „Nuoren Wertherin kärsimykset” (Guski 2002a: 300, Hartmann 2002b: 50–51). Tämä johti kampanjaan „jeseniniläisyyttä” vastaan, johon korkeimmat poliitikotkin osallistuiivat. Selitettiin, että Jesenin oli nostattanut runoillaan huliganismin, joka oli „isku vallankumousta ja Neuvostovaltaa vastaan”. Tuolloinen Pravdan päätoimittaja Nikolai Buharinkin osallistui keskusteluun: Jesenin oli edustanut mitä suurinta sisäistä kurittomuutta sekä ihannoinut yhteiskunnallisen elämän takapajuisimpia muotoja – eikä tämä ehdottomasti sopinut yhteen runouden kasvatustehtävän kanssa (Hartmann 2002b: 50–51). Jeseninin teokset katosivat kirjakaupoista (Guski 2002a: 300); hänen kootut teoksensa oli julkaistu heti hänen kuolemansa jälkeen 1926 3-osaisena laitoksena. Vasta 1950-luvun puolivälin jälkeen ruvettiin Jeseninin teoksia jälleen julkaisemaan (Guski 2002b: 350). Vuoden 1956 20. puoluekokouksessahan Hrustshev oli pitänyt kuuluisan stalinismin vastaisen, Neuvostoliitossa uuden vaiheen alkuun johtaneen puheensa. Kulttuurielämässä ilmapiiri kylläkin pysyi jännitteisenä aina vuoteen 1963: „Bis 1963 blieben Parteilinie und literarische Praxis als Spannungsfeld bestehen und bescherten in diesen ambivalenten und in sich widersprüchlichen Jahren in Politik und Kultur ein Wechselbad von »Tau« und »Frost«” (Guski 2002b: 350.) Jeseninin koottujen teosten 5-osainen laitos julkaistiin sitten Moskovassa 1966–1968 ja jälleen Moskovassa 6-osainen laitos 1977–1980.

Jeseninin vaikutus Venäjän suomalais-ugrialaisten kansojen kirjallisuuksiin on ollut merkittävä. Esimerkiksi marilaisen lyriikan varhaisista edustajista erityisesti O. Shabdarin ja Jyvan Kyrilan tuotannossa on nähty Jeseninin vaikutteita (Vasin 1969: 65–70). Vasin huomauttaa, että runoilijan kuoleman jälkeinen „nihilistinen” suhtautuminen hänen tuotantoonsa aiheutti sen, että häntä ruvettiin kääntämään vasta 1960-luvulla (mts. 70). Marin kieleen Jeseninin on tuonut Valentin Kolumb (1935–1974). Hänen Jesenin-käännöksensä ilmestyivät Joshkar-Olassa 1970: *Сепреӹ Есенин. Почеламут-влак*. Kirjassa on 136 sivua ja siihen sisältyy runojen lisäksi runoelmia, tekstit *Lenin*, *Musta mies*, *Anna Snegina*. Esipuheessaan Kolumb määrittelee Jeseninin yhdeksi omankin runoutensa oppimestariksi (Kolumb 1970b: 3). Mutta hän kuulee myös Jeseninin äänen kaiun useiden muidenkin marilaisten runoilijoiden teksteissä. Hän mainitsee paitsi oman ikäpolvensa runoilijat Ju. Tshavain, S. Nikolajev, V. Isenekov ja A. Stepanov myös näitä vanhempia runoilijoita: A. Bik, V. Tshalaj, S. Vishnevski (esipuhe s. 8–10. Myös Manajeva-Tshesnokova

(2004: 22, 27–28) on kiinnittänyt huomiota Jeseninin sekä A. Stepanovin ja Ju. Tshavainin runouden yhteyksiin). Käännöksiään Kolumb sanoo työstäneensä runsaat kymmenen vuotta (1970b: 8). Marilaiselle nykyrunoilijallekin Jesenin on haaste. Vjatsheslav Abukajev-Emgak (1959–) on julkaissut v. 2003 ilmestyneessä kirjassaan myös yhdeksän Jeseninin runon käännökset.

Heti ensimmäiset suuret udmurtinkieliset lyriikot, Kuzebaj Gerd ja Ashaljtshi Oki, ovat saaneet Jeseninin runoudesta merkittäviä vaikutteita; Kuzebaj Gerdiä on nimitettykin udmurttien Jeseniniksi, ja Jeseninin lyriikka on innoittanut useimpien myöhempienkin udmurttilaisten runoilijoiden luomistyötä (Vitruk 2002b: 7–10). Udmurtiksi Jeseniä käänsi ensimmäisenä N. Bajterjakov (1923–1997), joka myös piti Jeseniä oppimestarina (Domokos 1975: 484–485, Jermakov 1981 165–166, Vitruk 2002b: 13–15, Zujeva-Izmajlova 2002: 336). Ensimmäiset Jesenin-käännöksensä, 5 runon käännökset, Bajterjakov teki v. 1959, mutta niitä ei tuolloin julkaistu. Hänen tekemänsä uudet 3 runon käännökset julkaistiin lehdissä 1965 Jeseninin syntymän 70-vuotisjuhlan kunniaksi. (Samat runokäännökset Bajterjakov julkaisi myös seuraavana vuonna ilmestyneessä omassa kokoelmassaan ja vielä seitsemännessä, v. 1973 ilmestyneessä kokoelmassaan.) (Vitruk 2002b: 11–15.) Bajterjakovin jälkeen monet muutkin udmurttirunoilijat ovat kääntäneet Jeseniä. N. Vitrukin koostamassa udmurtinkielisiä Jesenin-käännöksiä sisältävässä kirjassa on kahdeksan muunkin udmurttilaisen runoilijan käännöksiä.

Seuraavassa tarkastellaan yhden Jeseninin runon mariksi ja udmurtiksi tehtyjä käännöksiä. Tarkasteltavaksi on valittu Jeseninin v. 1921¹ kirjoittama runo ja sen marilainen sekä kaksi udmurttilaista käännöstä. Seuraavassa Jeseninin runon teksti:

Не жалею, не зову, не плачу,
Все пройдет, как с белых яблонь дым.
Увяданья золотом охваченный,
Я не буду больше молодым.

Ты теперь не так уж будешь биться,
Сердце, пронутое холодком,
И страна березового ситца
Не заманит шляться босиком.

Дух бродяжий! ты все реже, реже
Расшевеливаешь пламень уст.
О моя утраченная свежесть,
Буйство глаз и половодье чувств.

Я теперь скупее стал в желаньях,
Жизнь моя? иль ты приснилась мне?
Словно я весенней гулкой ранью
Проскакал на розовом коне.

---

1 Tämän vuoden esittävät runon kirjoitusvuodeksi Celan ja kokoelmassaan myös Hartmann ja Vitruk. Kolumb erehtyneenä mainitessaan s. 28 kirjoitusvuoden olevan 1922.

Все мы, все мы в этом мире тленны,
Тихо льется с кленом листьев медь...
Будь же ты вовек благословенно,
Что пришло процвеств и умереть.

Ensin Valentin Kolumbin marilainen käännös (1970a: 27–28) ja sen suomennos:

Ом чамане, ом кычал, ом ызге,
Чылажат – пеледыш тўтыра.
Покшымлан солалтыкта гын шыже,
Тегак от лий рвезе, йытыра.

En sitä pahoittele, etsiskele, valittele.
Kaikki on vain kukkain usvaa.
Jos syksy antaakin hallan ne kahmaista,
et ole enää sinäkään nuori, virkeä.

Бнде тошто семьянак от пыртке,
Сўсанен юалгыше шўмем.
Ош куэрыш кече пырте-пырте
Огеш ўж чара йолан жапем.

Nyt et enää syki entiseen tapaan,
vilussa jäähtynyt sydämeni.
Aurinko ei valkeaan koivikkoon
enää kutsu paljasjalka-aikanani.

Перныл коштмо кумыл! Шуэракын
Чулым корныш тарватет содор.
Йомо энгыж чурием кушакын,
Вий чолгалык да шижмаш вўдшор?

Kulkurisielu! Harvemmin
saat reippaalle retkelle päätä pahkaa.
Minne katosivat vadelmakasvoni,
voimieni rivakkuus, tunteiden tulva?

Кызыт мыланем кугун огеш күл.
Илышем, я кончышыч омеш?
Пуйто ўжара тўсан имнешке,
Эртышым тўрген мый эрвелеш.

Nyt en paljon tarvitse.
Elämäni, näinkö unta sinusta?
Ikäänkuin ruskonvärisenä ratsastajana
lensin kohti aamua [itää].

Нигөат кок ўмырым ок иле...
Той лышташ ваштар гычын йўреш...
Ўмыреш суапле лийже веле,
Молан пеледалт йогаш пўрен.

Ei kukaan elä kahta elämää...
Pronssilehdet vaahterasta satavat...
Iäti olkoon onnellinen se,
jonka suotiin kukkivana alas varista.

Jo 1950-luvun lopulla valmistuneet, mutta silloin painamatta jääneet ensimmäiset udmurtin-kieliset Jesenin-käännökset tehnyt Bajterjakov valitsi tämän saman Jeseninin runon käännettäväkseen – yhtenä kolmesta runosta – runoilijan 70-vuotispäivän kunniaksi 1965. Tuolloin käännökset painettiin. Edellä mainittiin jo, että Bajterjakov otti käännöstekstit mukaan vielä kahteen omaan kokoelmaansa (vuosien 1966 ja 1973 kokoelmiin), käännöksiin kuitenkin huomattavia korjauksia tehden, toteaa Vitruk (Vitruk 2002b: 14). Seuraavana Bajterjakovin udmurtinkielinen käännös Vitrukin siteeraamassa muodossa ja sen suomennos (Vitruk 2002a: 205):

Мон уг бөрд, жаль уг поты мыным,
Егит дыр юг сяська кадь төлзе.
Зарниен гөратэм сюлмыным
Шөдйсько: со ортче но ортче.

Пужмерен сутйськем сюләме
Калленгес кадь кутскиз ужаны.
Кызыпу тэль но уг öть ни монэ
Вуж сямен голык пыд ветлыны.

Сэзь мылкыд тулыс ву кадь поряз,
Чук зардон кадь чылкыт вал сюләм.
Нош туннэ жадьыны шат öдъяй:
Задорлык мыным шер лыктылэ.

Мон туннэ мылкыдме буйгатай.
Улонэ? Вөтаса шаг адзи?
Кожалод: гудырьась лудэти
Льоль-чыжыт вал вылын мон лобзи.

Кузь сюрес но куке чигиське,
Бадяр куар кыстыське ыргонэн.
Ма жужа - сяская но кошке, -
Со понна даньясько улонэз.

Vitruk on Jesenin-käännösten kokoelmaan voinut lisätä tämän runon toisenkin udmurtinkielisen käännöksen (Vitruk 2002a: 205–206). Kääntäjä on Roza Jashina (1933–), ja hänen käännöksensä on painettu ensimmäisen kerran Vitrukin kokoamassa julkaisussa:

Уг жаляськы, уг öтиськы, уг бөрдскы,
Ваньмыз ортчоз, кызы төлзе льөмпу.
Сйзыл зарни угось бордам йөтскем ни,
Мон ноку выльысь егит уг лу.

Мынам сйяны кутскем сюләмы,
Азьло кадь тонэ уд йыгат ни,
Кызыпу басмаен тырмем шаермы
Голык пыд калгытыны уз быгат ни.

En itke, en pahoittele,
nuoruusaika kirkkaan kukan tavoin karisee.
Kullan huurruttamassa sydämessänikin
tunnen: se on ohi menossa.

Pakkasen palelluttama sydämeni
on alkanut ikäänkuin hitaammin lyödä.
Koivulehto ei enää kutsu minua
entiseen tapaan paljasjaloin kuljeksimaan.

Ploinen mieli pyöri kuin keväinen vesi,
sydän oli kirkas kuin aamunsarastus.
Mutta nyt olen tosiaan alkanut väsyä:
harvoin innostus valtaa minut.

Nykyisin olen karsinut toiveitani.
Elämäni? Näinkö ehkä vain unta?
Ikäänkuin kumisevassa lehdossa
olisin lentänyt ruusunpunaisen hevosen
selässä.

Pitkäkin tie katkeaa jolloinkin,
vaahteran lehdet valuvat kuparia.
Ylistän elämää sen takia,
mikä kasvuun nousee – puhkeaa kukkaan ja
poistuu.

En pahoittele, en kutsu luo, en itke,
kaikki menee ohi niinkuin tuomi kukkansa
karistaa.
Onhan syksyn kulta jo minuakin koskettanut,
enkä uudelleen koskaan nuoreksi tule.

Sydämeni on alkanut kylmetä,
entiseen tapaan et enää saa sinua sykkimään,
eikä koivujen kattuunista täyttynyt seutumme
enää saa minua paljasjaloin kuljeskelemaan.

Калгон сямы! Пумен шергес, шергес
Ымдурьёсме тылен жуагыяскод.
Сайкыт пинал мылкыд ыштэмынгес,
Шудйсь синьёс, тудву кадь мылкыдьёс...

Kulkuriluonteeni! Yhä harvemmin, harvemmin
saat huuleni tuleen syttymään.
Menetettyjä nuoren iloinen mieli,
iloittelevat silmät, ajatusten tulva...

Пумен пичиёмо кадь мылкыдьёсы,
Эх, улонэ, вöтам шат вуылйд?
Вазь тулыс куара вöлмон дыррьёсы
Льболь вал вылын гинэ кадь ворттылй.

Ikäänkuin toiveenikin olisivat vähitellen
vähentyneet,
ah, elämäni, tulitko vain uniini?
Varhaisen kevään äänen kaikuessaa
ikään kuin ajoin ruusunpunaisen hevosen
selässä laukkaa.

Ми ваньмы дунне вылысь кошкомы,
Каллен усё, усё бадяр куаррьёс...
Дауррьёслы зеч кыльёсмес вераломы,
Мар сясыкая, мае нуо тöльёс.

Me kaikki lähdemme maailmasta,
hitaasti putoavat, putoavat vaahteran lehdet...
Ikuisesti siunaamme [„sanomme hyvät sanat”]
sitä,
mikä puhkeaa kukkaan ja minkä tuulet vievät.

Kun vertaa käännöksiä alkutekstiin, toteaa, että Jeseninin kuvia ei käännös aina ole tavoittanut, ilmeisesti ei tavoitellutkaan.

Jeseninin runon 1. säkeistö: „En pahoittele, en pyytele luo, en itke. / Kaikki menee ohi kuin savu valkeista omenapuista. / Lakastumisen kullan saartamana / en ole enää nuori minäkään.”

Jeseninin runon valkeista omenapuista ei puhuta käännöksissä. Kolumb ottaa kuvaan kukat, Bajterjakov kirkkaan kukan, Jashina tuomenkukat. Jeseninin runon persoona on lakastumisen kullan saartama, valtaama, Kolumbilla syksy sallii hallan kahmaista kukat, Bajterjakovilla sydän on kullan huurruttama, Jashinan käännöksessä runon persoona on syksyn kullan koskettava eli Jashinan kuva on lähellä alkutekstin kuvaa.

2. säkeistö: „Sinäkään, kylmän koskettava sydän, / et nyt enää lyö entiseen tapaan, / eikä koivuisen kattuunin maa / enää houkuta paljasjaloin kuljeksimaan.”

Jeseninin runon 2. säkeistön „koivuisen kattuunin, koivujen kattuunin” säilyttää Jashina, Kolumb puhuu valkeasta koivikosta, Bajterjakov koivulehdosta.

3. säkeistö: „Kulkuri-sielu, yhä harvemmin / saat liikehtimään suun liekin. / Voi, menetetty raikkauteni, / silmien hurjuus, tunteiden tulva.”

Jashina kääntää säkeistön verraten tarkasti, vaihtaen vain runoilijan raikkauten nuoren iloiseen mieleen ja tulvivat tunteet tulvehtivaan (innoittuneeseen?) mieleen. Kolumb puhuu myös kulkuriselusta, mutta jättää pois huulten, suun liekin; konkretisoi Jeseninin menetetyt raikkauten vadelmakasvojen menetykseksi; abstrahoi sen sijaan Jeseninin silmien hurjuuden voimien rivakkuudeksi. Tässä säkeistössä Bajterjakov etäänny kauimmaksi alkutekstistä.

4. säkeistö: „Olen nyt tullut kitsammaksi toiveissa. / Elämäni? Vai näinkö sinusta unta? / Ikäänkuin kevään kaikuvassa aamussa / olisin ajanut laukkaa ruusunvärisen hevosen selässä.”

Tämä säkeistö värikkäine kuvineen on kaikilla kääntäjillä lähellä alkutekstiä, Kolumbilla tosin ratsun sijasta ratsastajakin on ruskonvärinen.

5. säkeistö: „Me kaikki, kaikki olemme tässä maailmassa katoavaisia, / hiljaa valuu kupari vaahterain lehdistä... / Ole siunattu iäti, / olihan osanasi kukkia ja kuolla.” Tässä viimeisessä säkeistössä runoilija, vanhauskoisten isovanhempien kasvatti, toteaa maallisen elämän katoavai-

suuden ja kokee siunatuksi ihmisen osan kukkia ja kuolla. Tämän säkeistön 1. säkeen Kolumb kääntää : ei kukaan elä kahta elämää, Bajterjakov: pitkäkin tie katkeaa jolloinkin, ja Jashina, taas lähinnä Jeseninia: me kaikki lähdemme maailmasta. Jeseninin viimeisiä säkeitä kaikki kolme kääntäjää varioivat eri tavoin. Kolumb: Iäti alkoon onnellinen se, jonka suotiin kukkivana alas varista. Bajterjakov: Ylistän elämää sen takia, mikä kasvuun nousee – puhkeaa kukkaan ja poistuu. Jashina: Ikuisesti siunaamme sitä, mikä puhkeaa kukkaan ja minkä tuulet vievät.

Kristillisen kasvatuksen saaneelle Jeseninille ajatus ihmisen ja kaiken maanpäällisen katoavaisuudesta ja samalla ihmisen siunatusta osasta saada kukoistaa ja kuolla oli luonnollinen. Hänen marilainen ja udmurtilaiset kääntäjänsä näyttävät kuitenkin tätä ajatuskulkua vierastaneen. Ainakin he ovat mieluummin keskittäneet huomion kuvaan, metaforaan pois varisevasta, pois lentävästä kukasta.

Rytmiltään ja soinnutukseltaan kaikki kolme käännöstä ovat Jeseninin puheen mukaisia. Runon sanottavan suhteen Kolumbille ja Bajterjakoville on ollut ilmeisen tärkeää löytää omasta kielestä Jeseninin kuvan herättämiä assosiaatioita herättävä vastaava kuva, vaikka se semanttisesti olisi ollut alkutekstin kuvasta poikkeavakin. Jashina puolestaan on yleensä pyrkinyt semanttiseenkin tarkkuuteen.

Siteerattakoon lopuksi saman Jeseninin runon kaksi saksankielistä käännöstä², ensin Paul Celanin käännös. Tämän merkittävän runoilijan innoittivat 1900-luvun venäläisen lyriikan mestarit Blok, Mandelstam ja Jesenin käännöstyöhönkin. Hänen Jesenin-käännöksensä ilmestyivät ensimmäisen kerran v. 1961, Blok-käännös [*Kaksitoista*] 1958 ja Mandelstamin runot 1959. Seuraavassa siteerataan vuoden 1986 laitosta (Celan 1986: 130):

Keine Klage mehr

Alles wie der Apfelblut: vergangen.
Keine Klage mehr, kein Ruf, kein Schrei!
Goldumwelkt bin ich, bin herbstumfungen –
War ich jung? Es ist vorbei.

Wirst, so wie du schlugst, hinfort nicht schlagen,
Herz, das Frost und Reif befiel.
Hast dem nackten Fuß nichts mehr zu sagen,
Birkenflaumland, bist kein Ziel.

---

2 Jeseninin runouden käännösvalikoimia on ilmestynyt Saksassa vuodesta 1958 lähtien, uusia käännös-kokoelmia 1961 – kaksi kappaletta: paitsi mainittu kokoelma Paul Celanin käännöksiä, myös Karl Dedecius'in kääntämä Jesenin-valikoima –, 1970, 1982. Äskettäin (2002) ilmestyi Anne Hartmannin julkaisema, aiemmista käännöksistä koostuva kokoelma „Sergej Jessenin. Gegen die Selbsthfigkeit des Herzens“, jonka 1. osa sisältää paitsi runoja – ja runoelman *Der Mann in Schwarz* –, myös Jeseninin ja hänen ystäviensä kirjoituksia ja muita dokumentteja sekä 2. osa valokuvia ja dokumentteja.

Wandersinn, du kommst so selten, selten,
Lippe flammt nicht, sie ist kühl.
O die Frische einst, o diese Kälte,
Augen, damals, steigendes Gefühl...

Wunschkind bin ich, wunschlos fast geworden,
Leben, lebst ich, träumst du mich?
Morgenritt, das Pferd war rosenfarben,
sprengt dahin, verrannte sich.

Keine Weile will die Welt bescheiden,
rötlich glänzt Maßholdergold.
Also sei gelobt für alle Zeiten,
daß du blühn und sterben wolltest.

Anne Hartmann on ottanut valikoimaansa (2002a: 115) toisen saksalaisen runoilijan käännöksen. Seuraava Eugen Rugen tekemä käännös on peräisin vuoden 1982 Jesenin-kokoelmasta:

Kein Bereuen, Tränen nicht, noch Klage.
Alles geht, wie Apfelblütenrauch.
Golden welken nun auch meine Tage,
meine Jugend hab ich schon verbraucht.

Du mein Herz, schon angerührt von Kälte,
schlägst nicht mehr wie einst so ungestüm.
Land, mein Land der hellen Birkenwälder,
du verführst mich nicht zum Barfußgehen.

Vagabundisches Gemüt entzündet
auf den Lippen immer seltner Glut.
Ach der Schalk aus meinen Augen schwindet.
Mit ihm schwindet der Gefühle Flut.

Karg sind meine Wünsche heut geworden.
Du mein Leben – träumte ich dich bloß?
Warst du wie ein Ritt im Frühlingsmorgen,
ein Galopp auf einem rosa Roß.

Alle sind wir Gäste nur auf Erden,
Kupfer fließt vom Ahorn Blatt um Blatt.
Sei gesegnet, daß du durftest werden,
daß ein Blühen dein ist und ein Tod.

Rugen runon rytmi on Jeseninin rytmi. Celanin säe saattaa paikoin poiketa alkutekstistä ja lukijasta tuntuu, että lyhentämällä säettä Celan tasapainottaa sen silloin kun ajatuksen paino tun-

tuu vain kasvavan. Kuvien suhteen saksankieliset käännökset ovat lähempänä alkutekstiä kuin marilainen käännös ja udmurttilaiset käännökset. Jesenin kuvat on saatu säilytetyksi, vaikka käännösten kuvamosaiikki koostuukin erimuotoisista paloista kuin mistä Jesenin kuvansa loi.

Kirjallisuus

- АБУКАЈЕВ-ЕМГАК 2003: Вячеслав Абукаев-Эмгак: Вүротыза. Почеламут ден поэме-влак. Йошкар-Ола.
- CELAN, Paul 1986: Übertragungen aus dem Russischen. Alexander Blok. Ossip Mandelstam. Sergej Jessenin. Frankfurt am Main.
- Der Literatur Brockhaus 1–3*. Mannheim 1988.
- ДОМОКОС, Péter 1975: Az udmurt irodalom története. Budapest.
- GUSKI, Andreas 2002a: Von der Avantgarde zum sozialistischen Realismus (1917–1934). RLG 290–320.
- GUSKI, Andreas 2002b: Die klassische Sowjetliteratur (1934–1953). RLG 321–348.
- HARTMANN, Anne 2002a (toim.): Sergej Jessenin. Gegen die Selbsthaftigkeit des Herzens. Band I. Gedichte. Briefe. Dokumente. Herausgegeben von Anne Hartmann. Berlin.
- HARTMANN, Anne 2002b: Biographische Skizze. Hartmann 2002a: 23–58.
- ЈЕРМАКОВ 1981: Ф.К. Ермаков: Творческие связи удмуртской литературы с русской и другими литературами. Ижевск.
- КОЛУМБ, Valentin 1970a (käänt.): Сергей Есенин. Почеламут-влак. Валентин Колумб кусарен. Йошкар-Ола.
- КОЛУМБ, Valentin 1970b: Валентин Колумб: Кусарыше деч. Kolumb 1970a: 3–10.
- МАНАЈЕВА-ТШЕСНОКОВА 2004: С. П. Манаева-Чеснокова: Художественный мир современной марийской поэзии. Йошкар-Ола.
- RLG = Russische Literaturgeschichte*. Herausgegeben von Klaus Städtke. Stuttgart Weimar 2002.
- VASIN 1969: К. К. Васин: Творческие взаимосвязи марийской литературы. Йошкар-Ола.
- VITRUK 2002a (toim.): Сергей Есенин. Быръем произведениос. Кылбуръёс, пичи поэмаос. Составитель, автор предисловия Н.В. Витрук. Ижевск 2002.
- VITRUK 2002b: Н. В. Витрук: Неповторимый цветок России. - Vitruk 2002a: 6–24.
- ZUJEVA-IZMAJLOVA 2002: А. С. Зуева-Измайлова: Традиции С. Есенина в удмуртской поэзии. In: Vitruk 2002a: 333–337.